

**Indarkeriarik gabeko
500 ekintza**
Historia kontatzeko
beste modu bat

bidea helburu taldea

MANU ROBLES-ARANGIZ

INSTITUTUA

Liburu honek Creative Commons 2.1 lizentzia librea du (ikus <http://creativecommons.org/licenses/>).

Aske zara liburuaren edukia kopiatzeko, osorik zein zatika, baldin eta helburu komertzialik gabe egiten baduzu, eta egilearen nahiz argitalpen-proiektuaren izena aipatzen badituzu. Helburu komertzialetarako, ezinbestekoa da editoreen baimena. Proiektu editoriala ez dator nahitaez bat liburu honen egileen iritziekin.

<i>Egilea</i>	Sabino Ormazabal eta Bidea Helburuko beste taldekideak (www.bideahelburu.org)
<i>Itzulpena</i>	Ibon Plazaola, Olatz Oiartzabal, Miren Etxeberria eta Ramon Iriarte (Bakun Itzulpenak)
<i>Testuen orrazketa</i>	Joseba Ossa
<i>Maketazioa</i>	Roberto Gutierrez
<i>Bidea Helbururen logoa</i>	Lander Fernández de Arroyabe. Argazki Press
<i>Editorea</i>	Manu Robles-Arangiz Institutua Fundazioa Barrainkua 13. 48009 BILBAO www.mrafundazioa.org
<i>Inprimategia</i>	Bilbograf
<i>ISBN</i>	978-84-935380-5-7
<i>L.G.</i>	BI-1702-09

AURKIBIDEA

Aurkezpena. Xabier Anza.....	5
1. hitzaurrea. Lakabetik. Aurpegirik estali gabe. <i>Mabel Cañada</i>	7
2. hitzaurrea. Bartzelonako Grácia auzotik. Bidean barrena goazela jarritako harriei aurre eginez. <i>Gabriela Serra</i> eta <i>David Fernández</i>	11
Sarrera: Indarkeria ezetik indarkeria-ezara.....	15
BESTE HISTORIA BATERAKO GIDA KRONOLOGIKOA	21
Antzinaroa.....	21
III. mendea	21
XIV. mendetik XVIII. mendera bitartean.....	21
XIX. mendea.....	26
XX. mendea	32
20ko hamarkada	35
30eko hamarkada	36
40ko hamarkada	40
50eko hamarkada	42
60ko hamarkada	44
70eko hamarkada	55
80ko hamarkada	75
90eko hamarkada	96
XXI. mendea.....	120
1. eranskina: Bilboko Gobernu Militarra, antimilitarismoaren jomuga	161
2. eranskina: Gizarte-kritikarako guneak Barakaldon eta Bilbon	166
3. eranskina: Udalerrietatik.....	168
3.1. Herrietan nahiz Euskal Herri osoan armadak maniobrak egitearen aurkako udalen edota bestelako erakundeen jarrera	168
3.2. Udalerri intsumisoak.....	173
3.3. Osoko bilkuretan armadarekin ez kolaboratzearekin lotuta hartutako udal-erabakiengatik atxiloturiko hautetsiak eta izandako epaiketak.....	176
Erreferentziak.....	179

AURKEZPENA

Memoria, interpelazioa eta gonbidapena.

Hori guztia duzue lan hau. Eta hori guztia delako argitaratu dugu. Eta eskertu ere eskertzen dugu, sindikatuko militanteoi egindako oparizat hartu nahi baitugu.

Askatasun-jardueren memoria (“oroitzen al zara?”). Herrialde, talde eta pertsonen sufrimenduaren gomuta, hortaz. Neke eta minen oroitzapen gaurkotua, eta mendekotasunen aurkako txertoa ere bai. Izan ere, mendekotasuna ahanzturaren teknologia da, disidentea deuseztatuz ezarritako bakea, alegia. Aitzitik, pasioaren memoria etorkizuneko pasio subertsiboa da.

Etengabe interpelatzen duen memoria (“zer deritzozu?”). Ez, noski, gure duintasunari, ez eta gure ego eta interesei ere. Gure adimenari interpelatzen dio, zuzen-zuzenean. Biktimaren erantzun mimetikoa, eta horrekin batera, geroagoko irainak justifikatu baino egin nahi ez duen hura, indarkeriaz baliatzen den horixe, desarmatu egiten baitu indarkeria-ezak. Izan ere, indarkeria eta apologia eskutik helduta doaz, estu-estu loturik. Bidezkoa dena, etikoa dena –horrek bai indarra!– berez justifika baitaiteke (“zer nahi zenuen, bada, egitea?”). Indarkeriak behar du, behar izatekotan, justifikazioa. Utz dezagun, beraz, bitartekoen zilegitasunari buruzko berdin da zer eztabaida, eta hauts dezagun boteretsuen galbahea; ez dezatela errudun bihurtu pertsona zuzena, legetik kanpo dagoena, disidentea.

Elkarrekin lan egiteko gonbidapena ere baden interpelazioa (“nahi bazenu...”). Kontua ez baita, soil-soilik, bestea suntsitzeari edo formateatzeari uko egitea. Kontua, zalantzarik gabe, indarkeria-eza bera da: lan itxaropentsu askoa, horratik. Gizakia eta gizadia berreskuratzeko itxaropena, eta hirugarren habea, anaitasun errepublikanoa, eraikitzeke ahalegin kolektiboa. Borondate militanteari egindako deia (“ahal izango bazenu...”), bai eta oso egoki iruditzen ez zaizkigun borroka-moldeak aldatzeko deia ere.

Militantzia. Ezin zuen bestela izan. Militanteak baitira kontrahistoria honetako protagonistak. Lan eskerga honen egileak ere horixe baitira: militanteak. Zer dira, ba, jende ona Bidea Helburu taldeko kideak.

Gure egin nahi dugu liburu hau; gure, gu ere militante garen aldetik. Gu ere handituz doan errepresioak harrapatu baikaitu dagoeneko; gure jarduerak itsusten dizkigute: grebak, manifestazioak, piketeak, eta gainerako ekintza

guztiak. Hori guztia pairatzen ari baikara, ederki ulertzen dugu kontrakronika hau. 500 adibideok, eta beste asko, inspirazio-iturri dira guretzat, bai eta basailu zahar eta berrien aurkako beste horrenbeste ekintza kolektibo sortzeko ziri aparta ere.

Xabier Anza. Manu Robles-Arangiz Fundazioko Presidentea.

Bilbo, 2009ko ekainaren 3a.

SARRERA

INDARKERIA EZETIK INDARKERIA-EZARA

“Historiaz haraindi (edo honaindi, agian) memoria dago, eta memoria herrien ondare ukaezina ere bada. Memoria erresistentzia da. Garaileen kontakizuna izan da beti Historia, bai eta gu kontrolatzeko eta kontu hartzeko tresna sotila ere. Dena dela, jada hilik, gauza bizigabeen bilduma halako batean pentsarazten dugun zer horri buruzko ikusmolde fosildutzat baino areago jo behar genuke ‘historia’; memoriaren kontakizunaren ahalmen nagusia, izan ere, beste nonbait datza: guk geuk eta gure moduko jendeak belaunaldiz belaunaldi metatu dugun esperientziaren balioa gaur egun ere indarrean iraunaraztean, alegia. Esperientzia denon esku jartzea ekintza politikoa da, elkarri jauzitako sareak josten jarraitzea baitakar horrek, eta horrenbestez, erresistentzia-bide oparo askoa jendaurrera eramatea ere bai”.

Josemi Lorenzo Arribas, “Bidezko desobedientzia”, 2001.

Begien bistan duzuen hau Bidea Helburu taldeak egindako bilduma bat da, eta inork kontatzen ez duen Historiaren berri ematea du helburu. Alde batetik, Euskal Herriko indarkeria-ezaren aldeko talde ugarirentzat zedarriz izandako hainbat eta hainbat gertaera, diskurtso eta data historiko aipatzen dira; beste alde batetik, berriz, gure memoria kolektiboan itsatsirik dauzkagun ekintza ez indarkeriazko, desobeditzaile, baketsu, irudimentsu andana berreskuratu dugu. Badira boikot modukoak, kolaborazio-eza edota desobedientzia zibila proposatzen dutenak; badira ere zenbait irtenbide eman eta hainbat bide abiarazten dituztenak; badira, halaber, beste zenbait ate ixtea dakartenak... Baina, edozein moduz, bada zerbait denek elkarrekin baterako dutena: indarkeriazkoak ez diren ekinbide eta bitartekoak darabiltela, alegia. Denek egiten diote ihes historiari buruzko ikuspuntu hertsi eta norabide bakarrekoari, horren azpian historia indarkeriazko aurrez aurreko bat balitz bezala ulertzeko saiakera bat baino ez baitago beti.

Hemen bildu ditugun kasu hauek guztiok eta jaso ahal izan ez ditugun beste askok argi adierazten dute Historia bat baino gehiago daudela; izan ere, istorio asko eta asko daude. Ekintza armatuen, alderdikeria eta nagikeriaren

esparru hertsietatik kanpora ere bada haizerik. Eta, gainera, askoz ere osasuntsuagoa da haize hori.

Gure historia ez da murrizten boteretsuez eta uniformedunez esaten zaigunera. Dena ez da mugatzen alderdi eta erakunde zibil, militar eta erlijiosoen dinamikak ezartzen dutenera. Herri honetan nabarmentzen den gauza bakarra ez da ETA; eta, jakina, haren alde edo kontra lerrokatzea ere ez da egitea dagokigun gauza bakarra. Ez horixe. Gure buruak zailtzeko ez dago ezer hoberik hemen aipatzen diren ehunka adibideei begiratzea baino. Horri guztiari buruz ari delarik, honela dio Howard Zinn: “dagoen gauza bakarra ez da gerra, gerraren aurkako erresistentzia ere hor baitago; ez dago bidegabekeria soilik, orobat baitago bidegabekeriari aurre egiten dion matxinada; egoismoa ez da, inondik ere, begietaratzen zaigun gauza bakarra, eskuzabaltasuna ere ikus baitezakegu; ez daude, soil-soilik, tiraniak isilarazitako pertsonak, hor baitaude hari erronka jo eta aurre egiten diotenak; bihozgabetasuna ere ez da nagusi, bai baitago ulerberatasuna ere”.¹ Istorio horiek guztiak berreskuratu nahi izan ditugu bilduma honetan.

Sarri askotan aipatzen dira Gene Sharpek² 1973an jaso zituen indarkeria-eza eta desobedientzia zibilerako 198 metodoak. Honekin batera doa guk Euskal Herriatik egin nahi izan dugun ekarpena; gainera, hemengo zenbait ekinbiderekin batera, munduko beste txoko batzuetako zenbait ekintza ere erakutsi nahi izan ditugu. Sharpen lan bikaina ziri aproposa gertatu zaigu gure zerrenda hau egiteko garaian.

Euskal Herriko erresistentzia zibil eta sozial askotarikoari buruzko historia aberatseko hainbat eta hainbat jardunbide kanpoan utzi behar izan ditugu³. Beste ezertan hasi baino lehen, beraz, barkamena eskatu nahi diegu hemen aipatzeke geratu diren guztiei. Oso posible da, gainera, bilduma hau irakurtzen duzuen zuetako asko ados ez egotea aipatzen ditugun honelako edo halako ekintzak hemen sartzeko egokitasunarekin. Esan gabe doa, noski, gure artean ere ez direla gutxi izan horri guztiari buruzko zalantzak, eta ez gare-

1 Howard Zinn: *Nadie es neutral en un tren en marcha*, Hiru, Hondarribia, 2001, 13. or.

2 Gene Sharp: *La política de la acción no violenta*, testu hori pdf formatuan irakurtzeko, jo helbide honetara: <http://www.aeinstein.org/organizations/org/scannedPDFs/Nonviolent%20Political%20Struggle%20%20Spanish.pdf>

3 Errepikapen hutsalik ez egiteko, hemen ekintza esanguratsuenak baino ez ditugu jaso; egon liteke, hala ere, ustekabeen aipatzeke utzitzakorik. Askotan, lehenengo ekimena aipatu dugu, edo adierazgarriena, nahiz eta gero ekimen hori urtero ospatu. Demo, Zuzen eta Greenpeace moduko taldeen ekimen guztiak ere ez ditugu aipatu, errepikakorregiak ez izateko. Irizpide horixe eutsi diegu manifestazioei eta efemerideei dagokienez, bai eta kongresuei eta jardunaldiak dagokienez ere; izan ere, haiek guztiak hemen aipatu bagenitu, gure lan hau ia amaiezina zatekeen. Oin-oharretan zehazten ditugun aipamenetatik aparte, erreferentzia gehienak egunkari hauetako urtekarietatik hartu ditugu: *Egin, Berria, Gara, Diario de Noticias, El Diario Vasco, Hitza, Andra*; askoz ere erreferentzia gutxiago hartu ditugu, ordea, *El País* eta *El Mundo* egunkarietatik.

la beti ados jarri. Azkenean, hala ere, dauden guztiak sartzea erabaki dugu –nahiz eta, berriro diogu, dauden hauek diren guztiak ez izan–. Gure ustez, hobe baita zenbait gairi buruzko eztabaida eragitea –hark amaierarik ez duela onartuz, betiere–: zer dira indarkeria-ezazko metodoak eta zer metodo bake-tsuak? Makinen aurka indarkeriaz ekin, bai ala ez? Noraino tenkatu soka, gure ekintzak erasokorrak izatera iritsi gabe? Zehatz-mehatz indarkeria-ezazkoak izan gabe, nola onartu haien osagarritzat gaizkiulertu ugari sor lezaketen zenbait ekimen? Ekintzen ikusgarritasun itzelekoak ez ote du haren doitasuna kolokan jartzen? Hobe da eztabaida hori bultzatzea, orain arte gertatutako guztia ahaztu eta gure belaunaldiari eta ondorengo guztiei beharrezko informazioa ezkutatzeko baino; hura behar-beharrezkoa gertatuko baitzaigu, baldin norberaren irizpideari eutsi eta ekinbide sozial eta politikoaren forma ugarietara buruz berriz pentsatu nahi badugu.

Gai asko daude oraindik zintzilik; egia da, bai. Haiei buruz eztabaidatzen jarraituko dugu, beraz. Baina indarkeriarik gabeko ekintzek badute dagoeneko ibilbide bat egina, eta hark martxan dirau oraindik ere. Behetik hasitako prozesu bat dugu, urratsez urrats egina. Hala ere, apaltasunez egindako bidea izanagatik, bizi izandakoa eta orain arte urraturiko bideak erakutsitako esperientzia oinarri duena: dagoeneko perspektiba historiko nahiz memoria kolektibo nahikoa badugu jakiteko indarkeriazko ekintzek ez dakartela samina baizik, eta besteen minaren aurrean bihozgogor bihurtzen gaituela, adiskide-etsai dialektika ezartzen duela, arerio politikoari bere gizatasuna kentzen diola, errebeldia militaritzen duela, ateak ixten dituela, gero berriz eraiki behar izaten diren zubiak botatzen dituela, disidente guztien jardunbidea baldintzatzen duela, estatuaren indarkeriari bidea ematen diola, gizartearen parte-hartzea oztopatzen duela, eta gehiengo handia gerarazten duela... Aski da! Utzizue bidea indarkeria-ezazko aurreko zibilari, bestela ere nahikoa oztupo gainditu behar baititu. Lehergailuek ez dute begirik; indarkeria-ezak, ordea, begiak zabal ditzake.

Dena dela, sarrera honetan ez dugu hitz egingo –propio ez, behintzat– indarkeria-ezazko hautua egiteak giza duintasunaren etikari dagokionez dituen alde onei buruz. Beste zenbait aldiz egin dugu hori, eta gehiagotan ere egingo dugu, zalantzarik gabe; baina oraingoan bide horren baliagarritasunari begiratu nahi diogu. Aukera bat egitea, izan ere, haien guztien artean hautatu ahal izatea da. Eta hemen argi asko hauta dezakegu injustizia berririk eragin gabe nola ekin injustiziari aurre egiteko. Horri dagokionez, errepara Jean Marie Mullerren arraznamendu egoki honi:⁴

4 “Significado de la noviolencia”, Indarkeria-ezazko Alternatiba baterako Taldeak itzulua, 1983ko ekaina.

“Indarkeria-eza oinarri duten erresistentzia-mugimendu guztiek egiten dute topo ezarririk botereen errepresioarekin (...) Indarkeriazko bitartekoak badarabiltzat, aurre egiten diodan injustiziari buruzko eztabaida iritzi publikoan eragin ordez, erabiltzen dudana indarkeriari buruzkoa eragiten dut ezinbestean. Hedabideek ez dute hitz egingo nire ekintzaren azpian dauden arrazoi politikoez, ekiterakoan erabili ditudan metodoez baizik. Iritzi publikoarentzat suntsitzaile bihurtuko nintzateke, ez besterik; eta, jakina, egindakoagatik ordain dezadala eskatuko du hark aho batez. Hala, botereak bere-berezkoak dituen errepresio-bideak ezarriko dizkit. Beraz, indarkeriaz baliatzen banaiz, nire arerioari bere-berezko duen indarkeria justifikatzeko behar dituen argudioak ematen ari naiz.

“Indarkeria-ezazko jardunbideari leial banatzaio, ordea, nire arerioaren zeregina errazteari uko egiten ari naiz. Eta rolak aldatzen ditut: indarkeriaz baliatzen banaiz, defentsiban jartzen dut nire burua, etengabe justifikatu behar baitut nire eginkizuna salatzen ari zaidan iritzi publikoaren aurrean; indarkeria-ezaz baliatzen banaiz, ordea, nire arerioa hesitzen dut hura defentsiban jarraraziz, kasu horretan hark justifikatu behar baitu bere indarkeria iritzi publikoaren aurrean. Horrenbestez, indarkeria-eza oinarri duen kausa bidezko baten aurka eragindako errepresioak justifikazio oro galtzen du. Horrek, jakina, nire arerioaren sinesgarritasuna kolokan jarri eta nire ekintzaren oihartzuna areagotzen du. Eta gainera, nire ekintzek sorrarazitako eztabaida publikoak nabarmen eragingo dio nire borrokak oinarri duen kausari. Epaitegietara eramaten banaute, haiek nire kausaren aldeko tribuna bihurtuz, neronek, akusatatu naizen honek, epaituko ditut nire arerioak.

“(...) Indarkeria-ezaren aldeko hautua egiten dudalarik, nik neuk aukeratzeko ditut bai armak bai borroka-eremua: borrokarako prest ez egoteko arriskua hartzea behartzen dut nire arerioa horrela. Izan ere, indarkeriaz baliatuko naizela espero du hark, eta eremu horretan borroka egiteko erabat prestaturik dago hura (...) Beraz, guztiz zentzuzkoa da lan-hipotesi honi eustea: zapaltzaileek indarkeriaz baliatuko duten ahalmena beti da handiagoa zapalduok hartaz baliatzeko duguna baino. Alde horretatik, kontua da zapalduontzat hanka-sartze estrategiko ikaragarria dela justiziaren esparrua uztea indarkeriazko bideei ekiteko, bide horretan zapaltzaileak hebain-hebain eginda utziko baitu zapaldua. Arau nagusitzat hartu behar dugu Saul Alinskyk Ameriketako beltzei buruz esaten zuen hura: “Politikari dagokionez, zentzugabekeria lerdoa baino ez da esatea boterea fusilaren puntan datzala, fusil guztiak gure arerioen esku baitaude”.

Amaitu izan ezin zuten “krabelinen iraultza” portugaldar hartan loreak jarri zituzten fusilen ahokoetan orain dela 35 urte, 1974ko apirilean. Baina egokiera hartan ez ziren eskubide guztiak loratu, eta halaxe gogorarazi ziguten Portugaleko antimilitaristek. Hemen ere sarriegitan ikusi behar iza-

ten dugu nola gutxiesten dituzten erakundeek herritarren eskakizunak, edo erakundeetan bertan nola uzten dituzten eskakizun horiek edukiz huts-hutsik. Ohikoak dira, halaber, disidenteak gaizkile bihurtzeko saiakerak. Beraz, hautabide askotarikoen artean aukeratzeko moduko egoeran egongo bagara, behar-beharrezkoa da behetik hasita lanean has gaitezen: bere burua legeen babespean ezkutatuz, inork herritarren nahi eta proposamenak ez ukatzeko egoeran, alegia. Eta hori, noski, gogotik irabazi behar da: jendearen parte-hartzea bultzatu behar dugu, ekinaren ekinez jokatu behar dugu, arerioari etsi behar diogu, inoren aurrean limurtuz eta argudiatuz.

Indarkeria-eza ez baita pasibotasunaren sinonimoa. Aitzitik, indarkeria-ek ezinbestean izan behar du aktiboa, pasibotasunetik gehien urruntzen den aukera baita hura. Indarkeria-ek bere-berez erakusten ditu erdietsi nahi dituen helburuak, bidea bera helburu bihurtzen duelarik. Hortik dator, hain zuzen, gure taldearen izena: Bidea Helburu. Zoritxarrez, ordea, tarte ikaragarria egon ohi da lortu nahi izaten dugunaren eta hura lortzeko urratu ohi dugun bidearen artean; honela dio John Paul Lederachek tarte horri buruz ari delarik: “Ez dakigu nola lotu bilatzen ari garena eta hura bilatzeko darabilgun modua (...) Tarte hori gainditzeko behar-beharrezko zaigu gure helburu eta idealak haiek lortzeko moduarekin estu lotzea (...) Helburuak eta bitartekoak uztartu behar ditugu”.⁵ Eta behin eta berriz horretan saiatu, bai horixe!

Halaxe ulertzen dugu guk indarkeria-eza (hitz bakarrean bildurik balego bezala): gure iritzi, bizitzan egoteko modu bat da, arazoei aurre egiteko eta haiek aldarazteko proposamen positibo bat; ez, ordea, indarkeriarik gabeko egoera batera iristeko soilik, gatazken oinarrian dauden injustiziak gainditzeko baizik; halaber, injustizia horiek sortzen duten pasibotasunari eta apatiari aurre egiteko. Horrexegatik diosku Hannah Arendtek desobediencia zibila politikoki garrantzitsua izango dela, baldin kontzientzia kopuru nabarmen batek bat egin eta haiek guztiak baturik iritzi publiko bihurtzen badira; izan ere, iritzi baten indarra ez datza kontzientzian, haren aldeko pertsona kopuruan baizik.⁶

Argudio horri helduz, hara zer idatzi zuen Mariano Ferrerrek Donostian egin genituen Indarkeria-eza aktiboari buruzko VI. Jardunaldien gainean ari zelarik: “Desobediencia zibila gizartera hedatzeko, iritzi publikoaren koska gainditu behar dugu; horrek esan nahi du gure arrazoia besterekin konpartitu behar dugula, eta gehiengoari dei egiteko moduan azaldu behar dugula hura;

5 John Paul Lederach: *El abecé de la paz y los conflictos. Educar para la paz*, Catarata, Madril, 2000, 95. or.

6 Antonio Casado: *La desobediencia civil a partir de Thoreau*, Gakoa, Donostia, 2000, 72. or.

gure helburuak kontu handiz hautatu behar ditugula –berehalakoan sustraitutako helburuak, noski; hobe baitira erdibideko helburu erdiesgarriak finalista lortezinak baino–; aurrez aurrekoa eremu sinbolikoan jarri behar dugula, baina jakitun izanik keinuaz haratago joatea ere behar-beharrezkoa dela; testuinguruari erreparatu behar diogula eta, orobat, jokoan dauden indarrei; zer antolamendu klase behar dugun kontuan hartu behar dugula; eta, jakina, irmo eutsi behar diogula lanari”.

Hori guztia jakin badakigu, eta orobat dakigu hemen bildu ditugun zenbait ekintza, agian, ez direla sartzen zorrotz indarkeria-ezazko estrategia teoriko batean⁷; ekintza haiek egin zituztenek ere, agian, ez zuten gogoan halakorik⁸. Are gehiago: gerta liteke gu geu alde edo moldez bat ez etortzea hemen aipatzen ditugun ekintza guztiekin. Dena dela, gure ustez beharrezkoa da den-denak hemen jasotzea. Hala, memoria kolektibo historikoa aberastu nahi izan dugu, “indarkeriarik gabeko ekintzetatik” (holaxe, bereiz idatzirik) “indarkeria-ezazko ekintzetarainoko” (dena batean idatzirik oraingoan, eta indarkeria-ezaren printzipio klasikoaren parametroen barruan) urratsa ematea helburu dugularik; izan ere, eraginkorrago irizten diogu azken horri, gure herriko disidentziak eta matxinadak gizatiarragoak eta koherenteagoak izan daitezen.

Balio beza bilduma honek horretarako, irudimena zirikatatu eta desobediencia zibilaren eta indarkeria-eza aktiboaren bidean aurrera egiteko, eta segi dezagun holaxe gizartea aldatzeko prozesuan.

Hara zer irakurri genion orain gutxi Ana Blandiana idazleari: “Justiziak memoriarik egiten ez badu, memoriak egin beharko du justizia (...) Errealitatea hautatu eta era askotara sorberritzeko ahalmena du memoriak”. Horratx zer egin nahi izan dugun.

Bidea Helburu, 2009ko maiatza.

7 (Marratxo batez lotuta idatzirik): “Ez da, inondik ere, burukeria hutsa. Zer edo zer berria esan beharrez sorturiko kontua da hori. Beti esan dugu indarkeria-eza ezin dela definitu indarkeriaren ukazio gisa soilik –are gutxiago, indarkeriaren adierarik arruntena kontuan hartuz gero–; haren bere-berezko ezaugarria baita jardunbiderako programa eraikitzailea izatea, pentsamolde berria izatea, pertsonari eta munduari buruzko ikuskera berria izatea. Hala, bada, indarkeria-eza areago da pasibotasunaren aurkako eronka, indarkeriaren aurka dagoen bitartekoa baino. Horrek guztiak behartzen gaitu kontzeptu hori hitz bakarrean adieraztera, hizkuntzak duen malgutasun sortzaileaz baliaturik; hizkuntza gauza baita, ez bairik gabe, osotasuna adierazteko, zatietako bat adieraziz; edota hitz bati hari dagokion jatorrizko adiera baino zabalago bat emateko; hainbat hitzekin gertatzen dena duzue horren lekuko”. (Indarkeria-ezazko Alternatiba baterako Taldea, 1983). Larzacen (Frantzia) eman zuten definizioaren berri izateko, jo helbide honetara: www.larzac.org/documents/definitions/ Notre_definition_de_la_non_violence.php

8 Pere Ortega; Alejandro Pozo: *Noviolencia y transformación social*, Icaria, Bartzelona, 43. or.; bi egile horiek darabiltzaten iturrien arabera (Ackerman, Peter; Christopher Kuregler: *Strategic Nonviolent Conflict*, Praeger, Londres, 1994), indarkeria eza erabiltzen dutenen artetik %85 baizik ez omen dago konprometiturik indarkeria-ezaren printzipioekin.

1978ko urriaren lehenengo egunak. **Bitartekorik gabeko salmenta zuzena.** Hainbat egunez, Nafarroako nekazari eta langabetuek Erriberan bildutako tomateak saldu zituzten Nafarroan eta Gipuzkoan, haien lana aldarrikatu eta lan-egoera larriaren berri emateko. UAGNren babesaz baliaturik, Langabetuen Mugimendu Batuak sustatu zituen salmenta zuzen haiek, bai eta auzo-lagunen zenbait elkartek nahiz SU sindikatuak ere.

1978/10/08. **Energia nuklearraren aurkako desobedientzia-kanpaina baten berri eman zuten.** Itziarkeko landetan, zentral nuklear bat egitera zihoazen lekutik oso gertu, milaka lagun bildu ziren. Ekitaldi jendetsu hartan Lemoizko zentral nuklearraren aurkako kanpaina bati hasiera emango ziotela adierazi zuten Energia Nuklearraren aurkako Komiteek eta Energia Nuklearrik gabeko Euskal Kostaldearen aldeko Komizioak. Hura behin betikoa izan ezean, berriz, ozen adierazi zuten bigarren fase bati ekingo ziotela, erresistentzia pasiboaz eta desobedientzia zibilaz baliaturik: argindarraren erreziboa kontuz aldatzea, kuotak ez ordaintzea eta erabateko argi-itzalaldiak egitea; horra zer-nolako ekintzak zituzten haiek gogoan. Itziarren bildurik zeuden pertsonak Endata gainera igo eta han eraiki behar zuten zentralaren hornikuntzak **eraitsi** zituzten.

1978ko urriaren 10etik 15era bitartean. Hainbat lagunek **beren dirua atera zuten aurrezki-kutxetako kontuetatik.** Eusko-Aragoitar Autobidearen bulegoetan itxialdia egiten ari ziren lagunak kaleratu zituen Guardia Zibilak. Hogeita hamarren bat lagunek erresalbuan iraun zuten gau eta egun, enpresaren aurrean, autobidea eraiki behar zutela-eta, agintariek eman zieten kalteordain ziztrinagatik protestatzeko. **Adin guztietako pertsonak justizia eskatu zuten, beren aulki tolesgarrietan eserita,** handik mugitu ere egin gabe. Konponbide bat lortzen zuten arte, aurrezki-kutxetatik beren dirua ateratzea erabaki zuten, behin behineko neurri gisa.

23/10/1978. Merkataritza Ontzidiaren Sindikatu Libreak (SLMM) **gerrako materialak garraiatzera behartzen zien enkarguen aurka boikota egitea erabaki zuen.** Izan ere, material haiek diktadurapean zeuden herrietara bidaltzea eskatzen zitzairen; hala nola, Argentinara, Txilera, Nikaraguara, Hegoafrikara eta Marokora.

1978/10/28. *...Tanke bat topatu dut nere kafesnean!* Larzaceko hainbat leku estrategikotan, Frantziako Armadak itzeleko gerra abiarazi zuen, jendea bere onetik ateratzeko. 40 bat tankek maniobrak egin zituzten herritik ehun metro eskasera, eta hainbat jendarme, berriz, itxurazko helbururik gabeko patruilatan ibili ziren. Horri erantzuteko, 1973ko esperientziaz baliatu ziren herritarrak: abenduaren 1ean, **710 kilometroko martxa bat egin zuten**

oinez, Frantziako Errepublikaren bihotzeraino; Larzaceko 22 baserritar, 22 “txerri jator” –halaxe esaten baitzioten elkarri–, Parisera heldu ziren, Eliseo Jauregira haien protesta eramateko. Nahiz eta prefektuak argi utzi zuen manifestarietara guztiz debekatzen zitzaiela Orleánsko Atea igarotzea, hainbat taldek beren etxeak eskaini eta babes erabatekoa agertu zieten. Handik denbora gutxira, gauzak aldatu egin ziren: **Nekazarien 90 traktore militarren tiro-eremuaren erdiraino sartu ziren.** Hala, borroka luze baten ostean, 1981ean hautatu berri zuten François Mitterrand presidenteak hedapen militarra bertan behera uzteko agindua eman zuen. **Larzac garaile, azkenean ere!**¹³³ Hurrengo urteetan, Larzac ezin ukatuzko erreferentzia bihurtu zen borrokan jarraitzen zuten ekintzaileentzat. Hantxe sortu zen, 2003ko abuztuan, “Segalari boluntarioak” izeneko ekimena.

1978/12/06. Espainiako Konstituzioa: “Armada lurraldetasunaren jago-le”... “Legeak ezarriko ditu betebeharrak militarrek eta kontzientzia-eragozpena, bai eta nahitaezko soldadutzatik salbuesten dituzten gainerako neurriak ere; haren ordean, gizarte-zerbitzuetan parte hartzea eska dakiokede edozein herritarri”.¹³⁴

1979/03/10. **Hirurogeita hamar eragozlek martxa bat egin zuten oinez, Santurtzitik Bilboraino (“desde Santurce a Bilbao...”).** Bide osoan zehar kontzientzia-eragozpenari buruzko kartelak eta panpinak erakutsi zituzten. Eragozleentzako estatutu bat eskatzea zen haien helburu nagusia, eta orobat atxilotutako eragozle guztientzako askatasuna aldarrikatzea. Hiru manifestari atxilotu zituzten, baina **gainerako manifestari guztiak polizia-autoaren gainean eseri,** eta libre utzi behar izan zituzten azkenean.

1979/05/01. Maiatzaren 1a Iruñean. Ubarmin Ospitaleko langileek greba egitea erabaki zuten. **Manifestazio bat antolatu eta ospitaleko ohe mordoxka bat kanpora atera zituzten.**

1979/05/11. **Portuetako langileek boikota egin zioten ontzietatik Lemoizera eramatekoak ziren materialak ateratzeari.** Bizkaiko portuetako langileen batzarrak Santurtzin egindako bileran erabakitakoari jarraituz, hainbat langilek uko egin zioten Lemoizera eramatekoak ziren materialak ontzietatik ateratzeari, eta hala, Covadonga bapore-ontziaren zama bere horretan utzi zuten, ontzi barruan zentralerako hainbat pieza zekartzatela-eta; halaxe zen, gainera. Zametako bat, izan ere, New Yorketik bertatik ekarritako 41 tonako pieza astun bat zen. Zereginik ez zeukala ikusirik, bapore-ontzia Bordelera abiatu zen, Westinghouse enpresaren zama han porturatzeke, baina Frantziako

133 <http://www.larzac.org/resister/non-violence.php>

134 Perico Oliver Olmo: *Op. cit.*

portuetako langileek euskal langileekin elkartasunez jokatzearabaki zuten, eta han ere boikota egin zioten Covadonga ontziari. Material hari guztiari buruzko kontu gutxi entzun zen ondorengo hilabeteetan; dena dela, geroago jakin ahal izan zenez, Covadongaren arduradunek Noreña III ontzian zamatu omen zituzten pieza guztiak –ordu txikitari, noski–, eta Santanderrera eramanez; bi egunen buruan, pieza guztiak porturatu zituzten han, poliziak portuan bildutako manifestariak estu-estu lotzen zituen bitartean. *Diario 16* egunkariaren orrietan irakurri ahal izan zenez, Estatuko Zamaketarien Elkarteak “ETAren estrategia terroristaren transmisio-uhala” baizik ez omen zen.¹³⁵

1979/05/23. KEM-MOC taldeko zenbait eragozlek **pertsonaia eta gertaera militarrekin zerikusia zuten Donostiako hainbat kale eta plazaren izenak aldatu zituzten**; haien ordez, behin behineko izen hauek ezarri zituzten: *Askatasunaren kalea, Presoaren Enparantza, Iheslarien kalea* (“edonolako armadarekin kolaboratzeari uko egin dioten guztien omenez”), eta abar. Antolatzaileek adierazi zutenenez, “bataio” hura ez zen izan bizilagunen elkarteari nahiz herri-elkarteei eginiko proposamena baizik. Urte batzuk geroago, ekintza mota bera egin zuten Bilbon, militarren izenak zeramatzen plaketan preso zeuden intsumisoena ezarri.

1979/06/03. Tuteran irteerako **errepidean eserialdi baketsua egin zuten**, nazioarteko eguna ospatzen zela-eta, energia nuklearraren aurkako festan parte hartzen ari zirenen kontra poliziak izandako jarrera oldarkorra salatzeko. Zenbait guardia zibilek bertakotuen aurka gogor egin zuten eraso, eta haietako batek armaz jo zion buruan **Gladys del Estal** ekologistari; garondan jo zion tiroak. Ondorengo egunetan hil zen ekintzaile gaztea. Tiro egin zion guardia zibilari, José Martínez Salasi, 18 hilabeteko kartzela-zigorra jarri zioten.¹³⁶ 1992ko urriaren 12an, domina batez saritu zuten Martínez Salas, Armadan egindako merezimenduengatik.¹³⁷

1979/06/22. Ondarroako udalbatzarrak erabateko babesaren agertu zien Lemoizko zentrala gerarazteko egiten ari zirenen desobedientzia-kanpainei. Horrez gain, udalak **hitz eman zuten Iberdueroren erreziboak helbideratzeari utziko ziola**. Bide horrixek heldu zion Errenteriko udalak ere.

1979/07/27. **Udalak energia nuklearraren aurkakotzat agertu ziren**. Halaxe ageri zen irteeretakoa nahiz heldulekuetako panel batean. Orduko hartan, Irungo udalbatzarrak adierazi zuen bere burua energia nuklearraren aurkakotzat.

135 Eguzki: *Lemoiz apurtu, 1972-1987...*, Egileen argitalpena, 1987, 39. or.

136 Gladys Gogoan Taldea: *Ez naiz pegata hutsa! Gladys eguzkiarekin maitemindu zenekoa*, Zezengorri-Xirika, Senpere, 2004ko maiatza, 38. or.

137 “Euskal Herria y la Libertad”, VIII. Liburukia, *Op. cit.*, 163. or.

Antzeko adierazpena berretsi zuen udalbatzarrak 1982ko martxoaren 26an; hantxe egin baitzitzaion uko material erradioaktiboak zeramatzaten garraioibideei herrian sartzen uzteari, bai helburu militarrek zituztenei bai helburu industrialak zituztenei. Udal askok eta askok ekin zioten adierazpen mota horiek egiteari.¹³⁸

1979/08/02. **Gobernadoreari desobeditu zioten.** Gipuzkoako gobernadore zibilak debekatu egin zuen eskuarki Lemoizera zihoan Martxa lurralde horretatik pasatzea, eta poliziak gogor jokatu zuen hainbat herritan; herritar gehienek, ordea, bat egin zuten protestaldiarekin. Honela dakusate kontu hura guztia antolatzaileek: “Gobernadoreak Martxa hura eskuarki debekatu zuen arren, herritarrek ez zioten men egin aginduari eta Martxarekin bat egin zuten; saltzaileek, halaber, debekuari batere jaramonik egiteke, beren salgaiak banatu zituzten; udalerriek, orobat, uko egin zioten agintarien esana betetzeari, eta manifestarien eskura jarri zituzten hainbat eta hainbat lokal; artistek ere berdin jokatu zuten, besteen gisan, eta Martxa babestu zuten. Horixe guztia duzue desobedientzia zibila ekintzetan adierazia”. Guardia Zibilaren oztopo eta eragozpen guztiak gorabehera, Ibaizabalgo zutabeak ere bat egin zuen manifestazioarekin; hala, bitan igo ziren trenean, kontrolei bizkarra emateko, eta azkenik abuztuaren 7an iritsi ziren Lemoizera.

1979/08/25-31. KEM-MOC taldeak antimilitaristatzat aitortu zuen bere burua, Arabako Landa herrian egindako I. Kongresuan.¹³⁹

1979/09/09. **Itxialdi andana hainbat fabrikatan.** Gipuzkoan, lehenbizi, eta Bizkaian, ondoren, Ipar Euskal Herriko errefuxiatuei elkartasuna adierazteko; haien eskakizun nagusia euskaldunei errefuxiatu estatusa aitortzea eta Frantziatik ez botatzea izan zen, Batallón Vasco Español taldearen mehatxupean baitzeuden. Zenbait langile-taldek **gose-greba bati ere ekin zioten, nork bere enpresan**, Errenteria eta Pasaia inguruetan batez ere. Itxialdiak irailaren 26an bukatu ziren.

138 1979an, Lekeitioko udalak erabaki zuenez, material erradioaktiboak zeramatzaten garraioibideek ez zuten herrian sartzerik izango; 1983ko uztailaren 15ean, Adunak “Herri Ez Nuklear” bihurtu zuen inguru osoa; Orkoiengo Kontzeju, berriz, “Zona desnuklear” aldarrikatu zen urriaren 7an; Ibarra, bere aldetik, “zona desnuklear” eta NATOren aurkako; Villabonan eta Burlatan ildo berari eutsi zioten, hilabete hartako bertako 17an; bi egun geroago, Agurain “udalerrri desnuklear” bihurtu zuten –Arabako Aldundiak errekurtsioa jarri zion–; urriaren 25ean, gauza bera Santurtzin ere; eta berdin, hilaren 15ean, Usurbilen; abenduaren 5ean, Trapagan; abenduaren 11n, Sopelan; hilaren 18an, Anoetan; hilaren 20an, Elgetan. Beste hainbat udalengan ere antzeko adierazpenak egin zituzten: Ordizian, Ataunen, Seguran, Beasainen, Olaberrian, Izurtzan, Otxandion, Barakaldon, Zaldibian, Legorretan, Puion... 1983ko urriaren 10ean, Orkoiengo Kontzejuaren Batzarrak aho batez onartu zuen lehen ere esana zutena: energia nuklearrik gabeko herri zela beraiena, alegia. Hilabete hartan bertan, gauza bera egin zuten Hernanin, Berriozaren, Tuteran eta beste hainbat herritan. 1984an Gorkizek hartu zuen txanda. 1986ko urriaren 20an, berriz, Bilbo energia nuklearrik gabeko hiri aitortu zen, eta geroago, Zaratamok eta Gernikak aldarrikapen bera egin zuten.

139 Pedro Oliver eta David G^a Aristegui. MOC elkarteko Lavapiésoko kideak: “Antimilitarismo en tiempos de barbarie”, in “Libre Pensamiento”, 49. alea, 2005eko udazkena, 44. or. Ikus, halaber: R. Ajangiz, C. Manzanos eta J. Pascual: *Objetores, insumisos*, Eusko Jaurlaritzaren argitalpena, 1991ko otsaila, 51-58. or.

1979/10/07. **Iberdueroren ehorzketa zibila.** Parodia egin zuten Iruñeko Txantrean.

1979/10/10. **Mozioak udaletan.** Energia Nuklearrik gabeko Euskal Kostaldearen aldeko Komizioak eta Komite Antimilitaristek mozio bat aurkeztu zuten, eta hura Euskal Herriko hainbat udalek onartu zuten. Hona hemen mozio hark zer eskatzen zuen nagusiki: Lemoiz geraraztea, Bermeoko gatazketan parte hartzea, aurrezki-kutxek Iberduerori maileguak etetea, erreziborik ez ordaintzea, herri bakoitzean material erradioaktiboak zeramaten garraio bideei sarrera galaraztea, eta orduan bertan sortu zuten Lemoizen aurkako Hautetsien Batzarrari erabateko babes agertzea.¹⁴⁰ Kontuak kontu, gertaera hark onarpen historikoak ekarri zituen; bereziki esanguratsua izan zen 1980ko maiatzaren 31n Tafallako udalbatzarrak aho batez onartu zuena: Lemoiz behin betiko ixtea, alegia. Mozio hura udaleko alderdi guztiek onartu zuten: UCDe, Alderdi Popularrak, PSOEek eta EAJ-PNVk. Nolanahi ere, gobernu zibilek akordio horietako asko ezeztatu zuten 1979 eta 1982 artean.¹⁴¹

1979ko urria. **Iberduerori boikota nola egin azaltzen zuten esku-orriak banatu zituzten.** Ordura arte emandako gomendioez gainera (erreziboak ez ordaintzea nahiz kobratzaileari aterik ez irekitzea), Energia Nuklearraren aurkako Komiteek argindarra berriz nola jarri azaltzen zien herritarrei esku-orrietan, baldin Iberduerok hura mozten bazien. Hala, grafiko bat osatu zuten, eta elektrikari talde bat jarri zieten eskura erreziboa ordaindu ez zutenei. Beste hainbat ekimen ere abiarazi zituzten; esate baterako: Iberdueroren bulegoetako telefonogunea eteteko adina telefono-dei egitea, edota bulegoetan itxialdiak egitea. Honela azaldu zuten beren asmoa:

“Poliziak eta telebistak babesten dute Iberduero; baina hori gutxi balitz bezala, behar-beharrekoak zaizkio, halaber, gure isolamendu eta izua. Aski litzateke Lemoizen aurka gaudenok Iberduerorekin kolaboratzeari utziko bagenio.”¹⁴²

1979/11/22. **Argiak itzali zituzten denek ordu berean.** Orduko hartan, Deba ibarrean egin zuten protestaldia. Hurrengo astean, ordea, hilaren 29an, Lea-Artibai inguruan burutu zuten ekintza. 1980ko otsailaren 22an, berriz, Hernanitik Tolosara doan bailaran. Euskal Herri osoan deitutako lehen argi-itzalaldia 1980ko ekainaren 3an egin zuten, Guardia Zibilak Gladys

140 Hautetsien I. Batzarra Mungian egin zuten abenduaren 9an, eta 115 hautetsik eta 55 udalek parte hartu zuten han. 1980ko martxoaren 23an Bizkaiko Aldundian egin zuten II. Batzarrean, berriz, 101 udaletako 233 hautetsik parte hartu zuten, bai eta hainbat parlamentariok eta diputatuk ere.

141 Eguzki: *Op. cit.*, 56. or. eta hurr.

142 Euskadiko Energia Nuklearraren aurkako Komiteek postontziz postontzi banatu zituzten 100.000 diptiko.

del Estal hil zuela gogoratzeko: bost minutu iraun zuen, hamarrak eta erdietan hasita. Erantzun itzelekoa, zalantzarik gabe. Itzalaldiarekin batera, gainera, beste hainbat ekimen ere egin zituzten: eltzealdiak, kanpaikadak, autoak klaxona joaz, eta abar. 1981eko azaroaren 9an beste argi-itzalaldi bat egin zuten Errenterian, eta gero, atzera ere, euskal herritar guztiei egin zitzaien dei, den-denek argiak itzal zitzaizkien; hala, bada, 1982ko otsailaren 5ean, “**Energia Nuklearraren aurkako II. Itzalaldi eta Burrundara Orokorra**” izeneko ekimena egin zuten Euskal Herri osoan. Jende asko irten zen balkoietara, itzalaldiak zirauen bitartean hainbat eltze eta lapiko dardarazteko.

1979ko abendua. **Sorgiñe Irratia**. Iruñean hasi zituen emanaldiak irrati libre horrek, nahiz eta 1980ko maiatzetik aurrera baino ez zen hasi etengabeko irratsaioak ematen. Haren sustatzaileek Bartzelonan egin zuten Irrati Librean I. Kongresuan egon ziren, eta han ezagutu zituzten hainbat lagunek eskuratu zizkieten emititzen hasteko beharrezkoak zitzaizkien igorleak eta bestelako gailuak, bai eta proiektua burutu nahi bazuten, premiazkoak zitzaizkien bitarteko teknikoak ere: “Burua zabal-zabalik dugu, mota guztietako iradokizunak, lanak, kritikak, eta, oro har, informazio zuzen, ireki eta objektiboa lortzen lagunduko digun edonoren gomendioak jasotzeko. **Gure arazo nagusia da Ministerioaren diru-laguntzarik ez dugula oraindik jaso: KGBk ez du sosik eman, eta CIA, berriz, txakur txikirik gabe dago**. Labur beharrez: ez dago dirurik”. Haien goiburua ere argi askoa zen, horratik: “Zilbor zoriotsurik ez!”. Mitoak hausteari ekin nahi izan zion irrati hark. **Furgoneta batean zuten irratiaren emisorea**, baina Guardia Zibilak berehala eten zien hasitako bidea, eta hala, irratia itxi behar izan zuten urte hartako uztailearen 18an (a zer eguna, arraioa!).¹⁴³

80ko hamarkada

1980. **Burdin hesi-8 Ekintza**. Hamar lagun –horien artean, besteak beste, Berrigan anaiak– Pennsylvaniako General Electric enpresaren armategian sartu ziren. Armarik gabe, segurtasuneko agenteak saihesti zituzten, harik eta segurtasun-eremura iritsi eta **kontinente-arteko 12-A kohete baten burua suntsitzeari ekin zioten arte**. Ekipoaren **plano eta piezen gainera odola isuri zuten**; horrela jardun zuten, atxilotu eta espetxera eraman zituzten arte. Hainbat delitu leporatu zizkieten: baimenik gabe eta legez kontra sartzea,

¹⁴³ Radio Paraiso eta Satorra etorri ziren jarraian; lehenago, berriz, Osina irratia aritu zen lanean; eta gero, CRDI, Iris, Mozollo, Ganbara, Gramola, Lizarra, Xorroxin, Eguzki Irratia... eta beste mor-doxka bat ere bai.